

राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको संक्षिप्त परिचय

तथा

आ.ब. २०७४/७५ सम्मको प्रगति

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय योजना आयोग

अनुसन्धान तथा मूल्यांकन महाशाखा

मंसिर, २०७५

राष्ट्रिय गौरवका आयोजना

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय योजना आयोग

सिंहदरबार, काठमाडौं

प्रकाशक : नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोग
सिंहदरवार, काठमाडौं ।
फोन नं. ०१-४२१११३२, ४२१११३३
ईमेल : npc@npc.gov.np
वेबसाइट : www.npc.gov.np

प्रकाशन वर्ष : २०७५

सर्वाधिकार : राष्ट्रिय योजना आयोगमा सुरक्षित

मुद्रण प्रति : १०००

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोग
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल

पत्र संख्या :

मिति : .....

च.नं.

मन्तव्य

राज्यले अंगिकार गरेको विकास र समृद्धिका लक्ष्यहरु हासिल गर्ने प्रमुख माध्यमका रूपमा विकास आयोजनाहरु रहेका छन्। राष्ट्रिय महत्व एवम् आवधिक योजनाको लक्ष्य प्राप्तमा पुऱ्याउने योगदानका आधारमा यी आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ। नेपाल सरकारले आ.व.२०७४/०७५ को अन्तसम्ममा २१ वटा आयोजनाहरुलाई राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाका रूपमा वर्गीकरण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। यी आयोजनाहरुको लागि बजेट विनियोजनमा प्राथमिकता र सुनिश्चितता गर्दै उच्च तहबाट नियमित सघन अनुगमन गरी कार्यान्वयनको क्रममा आउने समस्याको पहिचान तथा समाधान गर्ने गरिएको छ। राष्ट्रिय योजना आयोगले पनि समय समयमा स्थलगत अनुगमन र प्रत्येक चौमासिकमा बस्ने राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान उपसमिति तथा समितिका बैठकहरुमा यी आयोजनाहरुको प्रगति समीक्षा गरी देखापरेका समस्याहरु समाधान गर्न आवश्यक समन्वय, सहजीकरण गराउने कार्य गर्दै आएको छ। राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरुको अवस्थिति, उद्देश्य, समयवधि, लागत अनुमान, हालसम्मको प्रगतिको स्थिति, आयोजना कार्यान्वयनमा देखा परेका समस्या आदि विषयका बारेमा सबै पक्षहरुलाई जानकारी गराउने उद्देश्यले यो पुस्तिका प्रकाशन गरिएको छ।

यो प्रकाशनले यी राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन स्थितिलाई प्रस्तुत गरी पूर्व निर्धारित परिमाण, गुणस्तर, समय र लागत भित्रै सम्पन्न गर्न मद्दत पुऱ्याउने अपेक्षा आयोगले राखेको छ। साथै, यस पुस्तिकाले आयोजना कार्यान्वयनका सम्बन्धमा चासो राख्ने विभिन्न सरोकारवालाहरुको जिज्ञासा मेटाउन पनि सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा गरेको छ। अन्त्यमा, यो पुस्तिका तयार गर्न संलग्न आयोगको अनुसन्धान तथा मूल्याङ्कन महाशाखाका सम्बद्ध कर्मचारीहरु र आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराउने विषय क्षेत्रगत मन्त्रालय तथा आयोजनाका कर्मचारीहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु।

मंसिर, २०७५

लक्ष्मण अर्याल

सचिव

फोन नं. ४२११०३२, ४२१११४३, ४२११००४, ४२११०५३, ४२११६२९, फ्याक्स: ९७७-१-४२११७००

ईमेल: npc@npc.gov.np, वेबसाईट: www.npc.gov.np

विषयसूची

१. पृष्ठभूमि:.....	१
२. विकास आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण.....	१
३. आयोजनाहरूको आ.व. ०७४/७५ र समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:.....	३
४. राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको परिचय तथा प्रगति स्थिति:.....	५
४.१ सिक्टा सिंचाइ आयोजना.....	५
४.२ बबई सिंचाइ आयोजना.....	७
४.३ रानीजमरा कुलरीया सिंचाइ आयोजना.....	८
४.४ भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना.....	१०
४.५ माथिल्लो तामाकोशी जलविद्युत आयोजना.....	११
४.६ बुढीगण्डकी जलविद्युत आयोजना.....	१३
४.७ पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजना.....	१४
४.८ गौतम बुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, भैरहवा.....	१४
४.९ पोखरा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल.....	१६
४.१० निजगढ अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, निजगढ, बारा.....	१७
४.११ पशुपति क्षेत्र विकास कोष.....	१८
४.१२ लुम्बिनी क्षेत्र विकास कोष.....	२०
४.१३ पुष्पलाल (मध्य पहाडी) लोकमार्ग.....	२१
४.१४ रेल्वे तथा मेट्रो विकास आयोजना.....	२३
४.१५ हुलाकी लोकमार्ग.....	२४
४.१६ उत्तर दक्षिण (कोशी) लोकमार्ग.....	२५

४.१७ उत्तर दक्षिण (कालीगण्डकी कोरिडोर) लोकमार्ग	२६
४.१८ उत्तर दक्षिण कर्णाली कोरीडोर लोकमार्ग.....	२८
४.१९ काठमाण्डौ तराई-मधेस द्रुतमार्ग	२९
४.२० मेलम्ची खानेपानी आयोजना.....	३१
४.२१ राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रम	३२
५. निष्कर्ष :	३४
अनुसूची - १.....	३५
वैशाख २०७४	३५

१. पृष्ठभूमि:

नेपाल सरकारले पहिलो पटक आ.व. ०६८/६९ देखि विभिन्न दृष्टिले महत्वपूर्ण देखिएका १७ वटा आयोजनाहरूलाई राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाका रूपमा वर्गीकरण गरेको हो। आ.व.०७०/७१ मा थप गरिएका चार समेत गरी आ.व. २०७४/७५ को अन्त्यसम्म यस्ता आयोजना २१ वटा रहेका छन्। राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूलाई साधन विनियोजनमा प्राथमिकता दिनुका साथै यिनीहरूको सघन रूपमा अनुगमन गर्ने गरिएको छ। यी आयोजनाहरूको प्रगति र यिनीहरूले भेल्लुपरेका समस्याहरूका सम्बन्धमा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा चौमासिक रूपमा बस्ने राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिको बैठकमा छलफल गरी समस्या समाधान गर्ने गरिएको छ। यी आयोजनाहरूको कार्यान्वयनलाई नतिजामुखी गराउन सम्बन्धित मन्त्रालय र सम्बद्ध आयोजना प्रमुखबीच कार्यसम्पादन करार गर्ने व्यवस्था छ। साथै, राष्ट्रिय योजना आयोगबाट यी आयोजनाहरूको कार्यान्वयनमा आवश्यक समन्वय वा सहजीकरण समेत हुने गरेको छ।

यस पुस्तिकामा यी आयोजनाहरूको परिचय, आ.व. ०७४/७५ को वार्षिक प्रगति, आ.व. ०७४/७५ को अन्त्यसम्मको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति, प्रमुख उपलब्धिहरू र यिनीहरूको कार्यान्वयनका क्रममा देखा परेको प्रमुख समस्याहरूलाई संक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

२. विकास आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण

नेपालमा विकास आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्न थालिएको करिव दुई दशक पुगेको छ। आ.व. २०५४/५५ मा प्रारम्भ भएको नवौं योजनाले आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता प्राप्त र अन्य गरी दुई भागमा वर्गीकरण गरेको थियो। यसैगरी दशौं योजना (२०५९/६०-२०६३/६४)ले मध्यावधि खर्च संरचना अन्तर्गत आयोजनाहरूलाई प्रथम प्राथमिकता (P1), दोश्रो प्राथमिकता (P2) र तेस्रो प्राथमिकता (P3) मा राखी वर्गीकरण गर्न प्रारम्भ गरेको हो। यस्तो प्राथमिकीकरण गर्ने चलन यद्यपि कायम नै छ।

उपर्युक्त बमोजिम आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्न आर्थिक, कृषि, भूमिसुधार तथा वन, पूर्वाधार, सामाजिक र विविध गरी पाँचवटा सामान्य क्षेत्रहरूमा

वर्गीकरण गरिएको छ । प्राथमिकीकरणका लागि उल्लेखित पाँचवटै क्षेत्रमा लागू हुने गरी देहायवमोजिम पाँचवटा सामान्य आधारहरू तय गरिएका छन् ।

क) आवधिक योजनाको आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य प्राप्तमा पुऱ्याउने योगदान ।

ख) दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्नमा पुऱ्याउने योगदान ।

ग) सहभागिताको अवस्था ।

घ) समावेशीकरण तथा लैङ्गिकीकरणमा पुऱ्याउने योगदान ।

अ) क्षेत्रीय समावेशीकरणमा योगदान ।

आ) सामाजिक समावेशीकरण र मूलप्रवाहीकरणमा योगदान ।

ड) आयोजनाको विगतको प्रगति, सम्पन्न हुनलाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारी कार्य एवम् उत्पादनमूलक रोजगारीमा पुऱ्याउने योगदान ।

उल्लिखित सामान्य आधारहरूका अतिरिक्त प्रत्येक क्षेत्रका लागि छुट्टाछुट्टै क्षेत्रगत आधारहरू पनि तय गरिएको छ । सामान्य तथा क्षेत्रगत आधारहरूअन्तर्गत रही प्रत्येक विकास आयोजना तथा कार्यक्रमलाई अंकभार प्रदान गरिन्छ । सोही अंकभारका आधारमा आउने कूल प्राप्ताङ्कलाई आधार मानी आयोजनाहरूलाई प्रथम (P1), दोस्रो (P2) र तेस्रो (P3) गरी वर्गीकरण गर्ने गरिएको छ । आ.व. २०७४/७५ मा पहिलो प्राथमिकतामा १०९७, दोस्रोमा १०४ र तेस्रोमा १८ गरी कूल १२९९ आयोजनाहरू कार्यान्वयन क्रममा रहेका थिए । राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको आ.व. ०६८/६९ मा यस समूहमा वर्गीकृत १७ मध्ये कुनै आयोजना हालसम्म सम्पन्न नहुनु र ०७०/७१ मा चारवटा थप हुँदा यस्ता आयोजनाको संख्या आ.व. २०७४/७५ सम्म २१ वटा नै रहेको छ ।

राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरू छनौट गर्ने स्पष्ट आधारहरू हालसम्म निर्धारण गरिएका छैनन् । यस्ता आयोजना छनौटका आधारहरू स्पष्ट गर्न आवश्यक देखिएकाले राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समितिको २०७३ पौष १८ मा बसेको ३८ औं बैठकले राष्ट्रिय गौरवका आयोजना हुनका लागि आवश्यक आधारहरू र ती आयोजनाहरूले तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा पाउने विशेष प्राथमिकतासम्बन्धी मापदण्ड दुई महिनाभित्र तयार गर्न राष्ट्रिय योजना आयोगलाई निर्देशन दिएको थियो । त्यस अनुसार आयोगबाट तत्कालीन माननीय सदस्य डा.स्वर्णिम वाग्लेको संयोजकत्वमा विभिन्न मन्त्रालयका सचिव तथा अन्य प्रतिनिधिहरू सम्मिलित कार्यदल गठन भएको थियो । उक्त कार्यदलले विस्तृत समीक्षा तथा अन्तरक्रिया गरी यस्ता आयोजना छनौटका आधार, प्रक्रिया, सहूलियत तथा आगामी कदमका

सम्बन्धमा अनुसूची -१ बमोजिम प्रतिवेदन तयार गरेको थियो । यस प्रतिवेदनमा प्राप्त सुभावहरूलाई कानुनी स्वरूप दिई कार्यान्वयनमा लैजान बाँकी नै रहेको छ ।

३. आयोजनाहरूको आ.व. ०७४/७५ र समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको आ.व. ०७४/७५ को भौतिक तथा वित्तीय प्रगति र यी आयोजना प्रारम्भ भएदेखि आ.व. ०७४/७५ सम्मको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति तालिका नं. १ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १

राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति विवरण (प्रतिशतमा)

सि नं	आयोजना	आ.व. २०७४/७५ को प्रगति		समष्टिगत प्रगति		व्यतित वर्ष
		भौतिक	वित्तीय	भौतिक	वित्तीय	
१.	सिक्टा सिंचाइ आयोजना	८०.४	७४.४	५६.७	५६.६	१२
२.	बवई सिंचाइ आयोजना	९९.४	९८.६	५९.५	४७.२	३०
३.	रानीजमरा कुलरीया सिंचाइ आयोजना	९६.७	९४	३६	३४.८	१०
४.	भेरी बवई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना	१०९.५	९९.९	३५	५०	६
५.	माथिल्लो तामाकोशी जलविद्युत आयोजना	७३.३	९५	९६.४	८३	७
६.	बुढिगण्डकी जलविद्युत आयोजना	९९.९	९९.५	९.९	१०	५
७.	पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजना	प्रगति नभएको	प्रगति नभएको	प्रगति नभएको	प्रगति नभएको	२१

८.	गौतम बुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, भैरहवा	८०.९	१००	५०	६६.६	३
९.	पोखरा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल	३३.३	३०	१५	३०	१
१०	निजगढ अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, बारा	३९.४	७.६	३९.४	१७.६	३
११	पशुपति क्षेत्र विकास कोष	६४.९	५१.६	४०.२	४०.२	१७
१२	लुम्बिनी क्षेत्र विकास कोष	१००	९९	८०	८०	३२
१३	पुष्पलाल (मध्य पहाडी) लोकमार्ग	९३	९९.९	४५	३३.९	१०
१४.	रेल्वे तथा मेट्रो विकास आयोजना	९२	९९.२	१३.७	१४.९	८
१५.	हुलाकी लोकमार्ग	९७	९९.५	२५	४१.९	११
१६.	उत्तर दक्षिण (कोशी) लोकमार्ग	९२	९९.९	३५	४०.४	९
१७.	उत्तर दक्षिण (कालीगण्डकी कोरिडोर) लोकमार्ग	८८	९४.८	१०	८.४	९
१८.	उत्तर दक्षिण (कर्णाली) लोकमार्ग	१००	९९.२	१२	११.७	९
१९.	काठमाण्डौ तराई- मधेस द्रुतमार्ग	९५	९५	-	५.८	१
२०.	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	८४.४	४३.२	८३.७१	८७.४	१६
२१.	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रम	९०.८	८४.३	९२.२	८८.२	८

स्रोत :- ४३ औं NDAC बैठक (२०७५/४/२६) मा प्रस्तुत ।

उपरोक्त तालिका वमोजिम राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको आ.व. २०७४/७५ को लक्ष्य मध्ये अधिकांश आयोजनाको प्रगति औसत रहेको छ। जसअनुसार १६ वटा आयोजनाको वार्षिक प्रगति ८० प्रतिशत र सो भन्दा बढी रहेको छ। २ वटा आयोजनाले ५०-७९ प्रतिशत प्रगति हासिल गरेका छन् भने पोखरा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल र निजगढ अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल गरी २ आयोजनाको प्रगति ५० प्रतिशत भन्दा कम र पश्चिम सेती जल विद्युत आयोजनाको कुनै प्रगति भएको छैन। त्यसैगरी ती आयोजनाहरूको हालसम्मको समष्टिगत प्रगति स्थिति हेर्ने हो भने माथिल्लो तामाकोशी जल विद्युत आयोजनाको ९६ प्रतिशत, लुम्बिनी विकास कोषको ८० प्रतिशत, मेलम्ची खानेपानी आयोजनाको ८४ प्रतिशत र राष्ट्रपति चुरे संरक्षण आयोजनाको ९२ प्रतिशत प्रगति देखिन्छ। साथै १२ वटा आयोजनाहरूको आ.व. २०७४/७५ सम्मको समष्टिगत भौतिक प्रगति ५० प्रतिशतभन्दा कम रहेको देखिन्छ।

४. राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको परिचय तथा प्रगति स्थिति:

४.१ सिक्टा सिंचाइ आयोजना

बाँके जिल्लाको अगैयास्थित राप्ती नदीमा बाँध निर्माण गरी राप्ती पश्चिम दाँयातर्फ ३३७६६ हेक्टर एवम् राप्ती पूर्व बाँयातर्फ ९००० हेक्टर गरी कुल ४२७६६ हेक्टर कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने लक्ष्य रहेको छ। यस आयोजना आ.व. २०६१/०६२ मा शुरु भई आ.व. २०७१/७२ मा सम्पन्न हुने लक्ष्य राखिएकोमा सो अवधिमा सम्पन्न हुन नसकेकाले आ.व. २०७६/७७ मा सम्पन्न हुने गरी म्याद थप गरिएको छ। आयोजनाको शुरु वर्ष २०६१/६२ को लागत अनुमान रु. १२८० करोड रहेकोमा आ.व. २०७१/०७२ को संशोधित लागत अनुमान रु. २५०२ करोड रहेको थियो। यस आयोजनाका लागि आ.व. २०७४/७५ मा कूल रु. १२३.७१ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालु आर्थिक वर्षमा रु. १४९.४३ करोड विनियोजन भएको छ।

फोटो नं. १ सिक्टा सिंचाई आयोजनाको मुख्य नहर

श्रोत : सिक्टा सिंचाई आयोजना कार्यालय ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

यस आयोजनाको आ.व. २०७४/०७५ को भौतिक प्रगति ८०.४ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ७४.४ प्रतिशत रहेको छ। यस आर्थिक वर्षमा जग्गा खरिद, मूल नहरमा स्ट्रक्चर निर्माणको कार्य, लाइनिङको कार्य, सिधनिया शाखा निर्माण गर्ने आदि कार्य लक्ष्य अनुसार भएको देखिन्छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

हेडवर्क्स गेट निर्माण सम्पन्न भएको र दाँया मूल नहरको ९८ प्रतिशत निर्माण सम्पन्न भएको छ। पूर्वी मूल नहरको निर्माण कार्य शुरु हुनुका साथै सिधनिया शाखा नहरको ८० प्रतिशत निर्माण सम्पन्न भएको छ। डुण्डुवा शाखा नहरको करिब १० प्रतिशत निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। आयोजनाको आ.व. २०७४/७५ समष्टिगत भौतिक प्रगति ५६.७ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ५६.६ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका मुख्य समस्या :

ठेक्का व्यवस्थापनमा कमजोरी रहेको, माटोको प्रतिकुलता (Sleepage/Piping), ड्रेनेज व्यवस्थापनमा समस्या देखिएको छ। वन क्षेत्र तथा बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्र भित्र नदीजन्य निर्माण सामग्री गिटी, ढुङ्गा, बालुवाको आपूर्तिमा बन्देज लगाएको र जिल्ला समन्वय समितिबाट यथेष्ट मात्रामा ठेक्का व्यवस्थापन हुन

नसक्दा निर्माण सामग्री सहज रूपमा आपूर्ति हुन सकेको छैन ।

समस्या समाधानका लागि सुभावा :

ठेक्का व्यवस्थापन समयमै हनुपर्ने, निर्माण सामग्रीको सहज आपूर्ति हनुपर्ने छ ।

४.२ बबई सिंचाइ आयोजना

बर्दिया जिल्लाका करिब ३६,००० हेक्टर कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने लक्ष्य रहेको यस आयोजना आ.व.२०४५/४६ मा शुरु भई आ.व. २०६९/७० मा सम्पन्न हुने लक्ष्य रहेकोमा संशोधन भई आ.व.२०७८/७९ सम्ममा सम्पन्न हुने अपेक्षा गरिएको छ । अनुमानित शुरु लागत रु.२८७ करोड रहेकोमा संशोधित लागत अनुमान रु.१२५६ करोड पुगेको छ । यस आयोजनाका लागि आ.व. २०७४/७५ मा कूल रु.८२.२४ करोड विनियोजन गरिएको थियो । चालु आ.व. २०७५/७६ मा रु. १२४.९७ करोड विनियोजन भएको छ । आयोजनाको सबै बजेट नेपाल सरकारको आफ्नै स्रोतबाट विनियोजन भएको छ ।

फोटो नं. २ पूर्वी मुख्य नहर

श्रोत: बबई सिंचाइ आयोजना कार्यालय, बर्दिया ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

यस आयोजनाको आ.व. २०७४/७५ को भौतिक प्रगति ९९.४ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९८.६ प्रतिशत रहेको छ । आयोजनाको हाल हेडवर्क्स, मूल तथा शाखा नहर निर्माण सम्पन्न भई २६००० हेक्टरमा सिंचाइ सुविधा पुगेको छ । नहर सञ्चालन, जलमापन, गेज निर्माण, डाइभर्सन निर्माण कार्य जारी रहनुका साथै उपभोक्ता किसानहरुको सहभागितामा मूल्याङ्कनका लागि तथ्याङ्क संकलनको कार्य भैरहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आयोजना अवधिभरमा कूल ७७ कि.मि. नहर निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म आयोजनाको करिव ५५ कि.मि.निर्माण भएको र नहर रिमोडलिङ्ग कार्यको ६० प्रतिशत सम्पन्न भएको छ। बाढीबाट क्षतिग्रस्त क्षेत्र तथा संरचना तटबन्ध पुनःनिर्माणको १४ कि.मि.मध्ये करिव १० कि.मि. सम्पन्न भएको छ। आयोजनाको समष्टिगत भौतिक प्रगति ५९.५ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ४७.२ प्रतिशत रहेको छ। नहर निर्माण, सर्भिस सडक निर्माण, नहर सञ्चालन, जलमापन गेज निर्माण र डाइभर्सन निर्माण कार्य भइरहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका मुख्य समस्याहरू :

जग्गा अधिग्रहणमा विवाद, निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कठिनाई, बाढीको प्रकोप, निकुञ्ज भित्र स्थानीय निर्माण सामग्री आपूर्तिमा समस्या र निकायगत समन्वयको अभावले गर्दा निर्माण ठेक्काको भौतिक कार्य प्रगतिमा ढिलाई जस्ता समस्याहरू रहेका छन्।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

जग्गा अधिग्रहणको कार्य र निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा सरलता ल्याउनु र निकायगत समन्वयबाट निर्माण कार्यको ठेक्काको कार्य समयमै सम्पन्न गरी भौतिक कार्य सम्पादनमा सहज बनाउनु आवश्यक छ।

४.३ रानीजमरा कुलरीया सिंचाइ आयोजना

कैलाली जिल्लाका साविकका ८ वटा गा.वि.स. (हालको जानकी गाउँपालिका) र २ नगरपालिकासमेत गरी ३८,३०० हेक्टर कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने लक्ष्य रहेको छ। यस आयोजना आ.व.२०६७/६८ बाट सुरु भई संशोधित कार्यतालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा सम्पन्न हुने लक्ष्य लिएको छ। आयोजनामा कूल लागत रु. २७७० करोड लाग्ने अनुमान छ। यस आयोजनाका लागि आ.व.२०७४/७५ मा कूल रु. १६३ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालु आ.व.मा रु. २१५.२५ करोड विनियोजन भएको छ।

फोटो नं. ३ : आयोजनाको फिडर नहर

स्रोत: रानीजमरा कूलरिया सिंचाइ आयोजना कार्यालय, कैलाली ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

यस आयोजनाको आ.व. २०७४/७५ को भौतिक प्रगति ९६.७ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९४ प्रतिशत रहेको छ। कैलाली जिल्लाको २०३०० हे.मा व्यवस्थित सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने तथा सिंचाइ प्रणालीहरूको आधुनिकीकरण हुने लक्ष्य रहेकोमा इन्टेक तथा लिंक क्यानल निर्माण सम्पन्न भएको छ। यसैगरी चिसापानीदेखि बलचौरसम्म मूल नहर ९५ प्रतिशत, संरचना निर्माण ९० प्रतिशत, हाइड्रोपावर ४५ प्रतिशत र फिडर नहर आधुनिकीकरण १०० प्रतिशत निर्माण सम्पन्न भएको छ भने सेटलिंग बेसिन निर्माण, शाखा पुनःनिर्माण तथा ग्राभेल रोड सुदृढीकरणको कार्य तथा कर्णाली, पथरैया र मोहना नदीहरूमा तटबन्ध निर्माण कार्य भइरहेको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

इन्टेक निर्माण सम्पन्न हुनुका साथै मूल नहर ९५ प्रतिशत तथा संरचनाहरू ९० प्रतिशत सम्पन्न भएक छन्। फिडर नहरको आधुनिकीकरण कार्य सम्पन्न भएको छ। सेटलिंग बेसिन निर्माण, शाखा पुनःनिर्माण तथा ग्राभेल रोड सुदृढीकरणको कार्य तथा कर्णाली, पथरैया र मोहना नदीहरूमा तटबन्ध निर्माण कार्य भइरहेको छ। यस आयोजनाको समष्टिगत भौतिक प्रगति ३६ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ३४.८ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका मुख्य समस्या :

ऐलानी जग्गा भोग चलन गरी वस्ती बनेकोले जग्गा प्राप्तीमा समस्या, वन क्षेत्र रुख कटानमा समस्या र निर्माण व्यवसायीले निर्माण कार्यमा ढिलाई गर्ने जस्ता समस्याहरु रहेका छन् ।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

ऐलानी जग्गा प्राप्तीमा नीतिगत सहजता ल्याउने, वन क्षेत्रको रुख कटान कार्यको प्रक्रिया फन्फटिलो भएकोले सरलीकृत गर्ने र निर्माण व्यवसायीहरुलाई समयमै कार्य सम्पादन गराउन व्यवस्थापन पक्षलाई चुस्त बनाउने ।

४.४ भेरी बवई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना

बाँके र बर्दिया जिल्लाको ५१ हजार हेक्टर भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने र ४८ मे.वा. जलविद्युत उत्पादन गर्ने लक्ष्य रहेको छ । बाह्रै महिना सिंचाइ उपलब्धताबाट कृषि उत्पादन बढ्न गई वार्षिक ३.१ अर्ब अप्रत्यक्ष तथा विद्युतबाट २.१ अर्ब प्रत्यक्ष आम्दानी हुने अनुमान छ । यस आयोजना आ.व.२०६८/६९ मा शुरु भई आ.व. २०७६/७७ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा संशोधित तालिका अनुसार आ.व. २०७८/७९ मा सम्पन्न हुनेछ । आयोजनाको कूल लागत रु. १६४३ करोड लाग्ने अनुमान रहेको छ । आ.व. २०७४/७५ मा रु. ४८१.९ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालु आ.व.मा रु.६०९.७४ करोड विनियोजन गरिएको छ ।

फोटो नं. ४. आयोजनाको निर्माणाधीन सुरुङ्ग मार्गको अवलोकन

स्रोत: राष्ट्रिय योजना आयोग ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

यस आयोजनाको आ.व. २०७४/७५ को भौतिक प्रगति १०९.५ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९९.९ प्रतिशत रहेको छ। २.५ कि.मि. सहायक खण्ड निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा लक्ष्य अनुसार नै भौतिक प्रगति भएको, टी.बी.एम. प्लेटफार्म र प्रवेश पोर्टल १००% लक्ष्य रहेकोमा लक्ष्यअनुसारनै कार्य सम्पन्न भएको, पूर्वनिर्धारित कंक्रीट खण्ड उत्पादन संयन्त्र बनाउने ५०% लक्ष्य रहेकोमा लक्ष्य भन्दा बढी १०% कार्य पुरा भै ६०% कार्य सम्पन्न भएको छ। ५ कि.मि. सुरुङ्ग निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा लक्ष्य अनुसार नै भौतिक प्रगति भएको छ। १५० मिटर प्रारम्भिक सुरुङ्ग निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोमा लक्ष्य अनुसार १५० मिटर कार्य सम्पन्न भएको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आ.व. २०७४/७५ सम्ममा ठेकेदार तथा परामर्शदाता छनौट कार्य सम्पन्न भई पूर्ण रूपमा परिचालन भैसकेको छ। पहुँच मार्ग, साईट क्याम्प, टनेल वोरिङ मेशिनको प्लेटफर्म सेगमेन्ट तयार गरी आयोजनाको १२ कि.मि. मध्ये ७ कि.मि. सुरुङ्ग निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। समष्टिगत भौतिक प्रगति ३५ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ५० प्रतिशत रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका मुख्य समस्या :

डाइभर्सन हेडवर्क्स तथा पावर हाउसको लागत अनुमान स्वीकृति नहुन तथा जग्गा प्राप्ति समयमा नहुनु समस्याहरु रहेका छन्।

समस्या समाधानका लागि सुभाव :

डाइभर्सन हेडवर्क्स तथा पावर हाउसको लागत अनुमान समयमै स्वीकृति गरी जग्गा प्राप्ति प्रक्रिया समयमै गर्नु पर्ने देखिन्छ।

४.५ माथिल्लो तामाकोशी जलविद्युत आयोजना

कूल ४५६ मेगावाट क्षमताको जलविद्युत उत्पादन गर्ने लक्ष्य राखेको यो आयोजना दोलखा जिल्लामा अवस्थित छ। आ.व. २०६७/०६८ देखि शुरु भई आ.व. २०७२/७३ मा सम्पन्न हुने अनुमान रहेको भएतापनि भूकम्प, दक्षिण सीमा क्षेत्रमा भएको अवरोध लगायतको कारणबाट आ.व. २०७५/७६ मा सम्पन्न

हुने संशोधित अनुमान छ। आयोजनाको शुरु लागत अनुमान रु. ३५२९ करोड रहेकोमा निर्माण अवधि लम्बिन गएको कारणले संशोधित लागत रु. ४९२९ करोड पुग्ने अनुमान छ। आ.व. २०७४/७५ मा रु. ५७६ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालू आ.व.मा रु. ५ अर्ब ७६ करोड ४० लाख विनियोजन गरिएको छ। (त्यसमध्ये नेपाल सरकारको तर्फबाट आ.व. २०७४/७५, आ.व. २०७५/७६ मा ५०/५० करोड विनियोजन भएको)

फोटो नं. ५. माथिल्लो तामाकोशी जलविद्युत आयोजना स्थल

श्रोत : माथिल्लो तामाकोशी आयोजना कार्यालय ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ७३.३ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९५ प्रतिशत रहेको छ। आयोजनाको सिभिल कार्य (हेडवर्क्स, विद्युत गृह, ट्रान्स्फर्मर क्याभर्न) तर्फ ९७ प्रतिशत, हाइड्रोमेकानिकल तर्फ ८६.२ प्रतिशत, मेकानिकल, इलेक्ट्रीकल तर्फ ९६ प्रतिशत र प्रसारण लाईन तथा सबस्टेशनतर्फ ९२ प्रतिशत प्रगति भएको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक प्रगति ९६.४ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ८३ प्रतिशत रहेको छ। आ.व. २०७४/७५ सम्ममा यस आयोजनाको हेडवर्क्स कंक्रीटको कार्य ९९.९ प्रतिशत, मुख्य सुरुङ्ग खन्ने कार्य, विद्युतगृह तथा ट्रान्स्फर्मर क्याभर्न खन्ने कार्य र टेलरेस सुरुङ्गमा लाइनिङ कार्य सम्पन्न भइसकेको छ। २०७५ चैत्र मसान्तसम्म सबै युनिट सञ्चालनमा ल्याउने आयोजनाको आगामी कार्ययोजना रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका मुख्य समस्या :

ठूला भारवहन भएका उपकरणहरू ढुवानी कार्यमा कठिनाई आई उपकरण जडान कार्य प्रभावित हुनु समस्याको रूपमा रहेका छन् ।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

ढुवानी कार्यमा समस्या आई उपकरण जडान कार्य प्रभावित भएको हुँदा समयमै यसको विकल्पको रूपमा अन्य उपकरणहरूको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

४.६ बुढीगण्डकी जलविद्युत आयोजना

बुढीगण्डकी जलाशययुक्त जलविद्युत आयोजनाको निर्माणबाट कूल १२०० मेगावाट विद्युत उत्पादन गरी मुलुकको आर्थिक सामाजिक रुपान्तरणका लागि आवश्यक विद्युतिय उर्जा उपलब्ध गराउने लक्ष्य लिएको यस आयोजना धादिङ्ग र गोरखा जिल्लामा निर्माण हुन गइरहेको छ । आ.व.२०६९/७० मा सुरु भई आ.व. २०८२/०८३ मा सम्पन्न गर्ने संशोधित कार्यतालिका रहेको छ । यस आयोजनाको कूल लागत रु.२ खर्व ६० अर्व लाग्ने अनुमान रहेको छ । आ.व. २०७४/७५ मा कूल रु. २०१७ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालू आ.व.मा रु. १७९९.९६ करोड विनियोजन गरिएको छ ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आ.व.२०७४/७५ मा गोरखा र धादिङ्ग जिल्लाका गरी ५१०२ व्यक्तिहरूलाई १७२३१.१२ रोपनी जग्गा अधिग्रहण गरे वापत करिव रु.१० अर्व ८५ करोड मुआब्जा रकम वितरण भएको छ । आ.व. २०७४/७५ मा भौतिक ९९.९ र वित्तीय प्रगति ९९.५ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

यस आयोजनाको आ.व. २०७४/७५ सम्मको समष्टिगत भौतिक प्रगति ९.९५ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति १० प्रतिशत रहेको छ । आयोजनाको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन, बोलपत्रसम्बन्धी कागजात, विस्तृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार भई स्वीकृत भएको छ । धादिङ्गको सलाङ्ग, मैदी र खरिदका अधिग्रहण गरिएको जग्गाको मुआब्जा वितरण सम्पन्न भएको छ । गोरखाको फुजेल, नाम्जुङ्ग, वुङ्कोट बोर्लाङ र अश्राङका साविक गा.वि.स.का जग्गाको

मु-आब्जा वितरण कार्य करिव सम्पन्न भएको छ। यसै गरी धादिङ्ग तर्फ चैनपुर, ज्यामरुङ, सल्यानकोट र आन्नान्चोकको साविक गा.वि.स.का जग्गाको मुआब्जा वितरण पनि करिव सम्पन्न भएको छ। गोरखाको आरुघाट र आरुखेत बजार क्षेत्र बाहेक सम्पूर्ण गा.वि.स. र धादिङ्ग तर्फ आरुघाट बाहेक सम्पूर्ण गा.वि.स. को निवेदन संकलन गर्ने काम सम्पन्न भएको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

पुनर्वास पुनर्स्थापना नीति तयार नहुनु, पुनर्वास स्थानहरु हालसम्म एकिन नहुनु र दरवन्दी अनुसारको कर्मचारीहरुको पदपूर्ति नहुनु जस्ता समस्याहरु रहेका छन्।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

पुनर्स्थापना नीति तयार हुनुपर्ने, पुनर्वास स्थानहरु समयमै एकिन गर्नुपर्ने, दरवन्दी अनुसारको कर्मचारीहरुको पदपूर्ति समयमै गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४.७ पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजना

कार्यान्वयन क्षेत्र डोटी, डडेलधुरा, बैतडी र बझाङमा रहेको यस आयोजनाबाट ७५० मेगावाट विद्युत उत्पादन गर्ने अनुमान गरिएको छ। चिनीयाँ कम्पनी श्री गर्जेजले सन् २०१३ जुलाईसम्ममा सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन बुझाउने सम्झौता भएकोमा हालसम्म नबुझाएको र आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन नै सम्पन्न भई नसकेकाले यसको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति प्राप्त हुन सकेको छैन। यस आयोजना प्राविधिक तथा आर्थिक रूपमा सम्भाव्य देखिएको भएता पनि लगानीकर्ताले जग्गा प्राप्ति, प्रशासन लाइन र पुनर्वाससम्बन्धी समस्या औल्याएका छन्। आयोजनाको निर्माणको मोडालिटीसम्बन्धमा नेपाल विद्युत प्राधिकरण र चाइनिज कम्पनी श्री गर्जेजबीच ज्वाइन्टभेन्चर कम्पनी मोडेलमा निर्माण गरिने समझदारी कायम भएतापनि केही प्राविधिक विषय मिल्न बाँकी रहेकोले काम सुरु हुन नसकेको लगानी बोर्डको कार्यालयले जानकारी गराएको छ।

४.८ गौतम बुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, भैरहवा

रुपन्देही जिल्लामा अवस्थित मौजूदा गौतम बुद्ध विमानस्थलको धावनमार्ग (१५०० मी. X ३० मी.) लाई स्तरोन्नती गरी (३००० मी. X ४५ मी.) को नयाँ

धावनमार्ग, अन्तर्राष्ट्रिय भवन, एयरपोर्ट अपरेशन, प्रशासनिक भवन, कन्ट्रोल टावर, अग्नि नियन्त्रण तथा जीवनोद्धार भवन लगायत सञ्चार तथा पथप्रदर्शक सामग्रीहरू जडान गर्ने । अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको रूपमा स्तरोन्नती गर्ने र मुलुकमा अर्को वैकल्पिक अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल विकास गरी दिगो पर्यटन विकास गर्ने लक्ष्य यस आयोजनाले लिएको छ । यस आयोजना सन् २०१५ मा शुरु भई सन् २०१७ को डिसेम्बरमा सम्पन्न हुने अपेक्षा गरिएको भएतापनि हाल दोस्रो पटक २८ जुन, २०१९ सम्म म्याद थपको लागि कार्यप्रक्रिया भैरहेको छ । यस आयोजनाको कुल लागत रु. ६ अर्ब १० करोड रहेको र आ.व. २०७४/७५ मा कूल रु. ४३७ करोड विनियोजन गरिएको थियो ।

फोटो नं. ६ विमानस्थलमा निर्माणाधीन कन्ट्रोल टावर बिल्डिङ

स्रोत: गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल कार्यालय ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

यस आयोजनाको आ.व. २०७४/७५ को भौतिक प्रगति ८०.९ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति १०० प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

करिव ४२८ विगाहा जग्गा अधिग्रहण भई मुआब्जा वितरण कार्य भैरहेको छ । रनवे, ट्याक्सी वे, एप्रोन निर्माण कार्य २८ प्रतिशत सम्पन्न भएको छ । ७५ ५ आईटीवी संरचना, रनवे बेस कोर्स, सीआरबी एलन सीटीबीसी कार्य सम्पन्न भएको छ । आ.व. २०७४/७५ सम्मको समष्टिगत भौतिक प्रगति ५० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ६६.६ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

आयोजनाको बाँकी कार्य सम्पन्न गर्नका लागि कति समय लाग्ने हो एकिन गरी सो को अवधि थप गर्ने प्रमुख समस्याका रूपमा रहेको छ ।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

आयोजना अवधि २८ जुन २०१९ सम्म थप गर्न आवश्यक समन्वय गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

४.५ पोखरा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल

कास्की जिल्लाको पोखरा महानगरपालिकामा विगत ४० वर्षदेखि अधिग्रहण गरिएको जग्गामा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने लक्ष्य रहेको छ । आ.व. २०६४/६५ देखि प्रारम्भिक कार्य शुरु गरी आ.व. २०७३/७४ देखि निर्माण कार्य गरिएको आयोजना २०७७/७८ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । सन् २०१७ मा नेपाल सरकार र चीन सरकारबीच ऋण सम्झौता भएको मितिबाट ४ वर्षभित्र सम्पन्न हुने अनुमान गरिएको छ । आयोजना निर्माणको कूल लागत अनुमान रु.२१६० करोड रहेको छ । आयोजना निर्माणका लागि आ.व. २०७४/७५ मा कूल रु.४५३ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालू आ.व.मा रु.६८० करोड विनियोजन भएको छ ।

फोटो नं. ७ विमानस्थलको निर्माणाधीन ठेकेदारको क्याम्प

स्रोत : पोखरा अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल आयोजना कार्यालय ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

माटोको कार्य करिव ५० प्रतिशत सम्पन्न भएको, जग्गा मुआब्जा वितरण कार्य भएको छ। आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ३३.३ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ३० प्रतिशत रहेको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आन्तरिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय एग्रोनको सवग्रेड तयार भएको छ। पेभमेण्टको लागि आवश्यक कच्चा पदार्थ मध्ये करिव २० प्रतिशत सामग्री संकलन भएको छ। यसरी आ.व. २०७४/७५ सम्मको समष्टिगत भौतिक प्रगति १५ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ३० प्रतिशत रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

जमिन खन्ने क्रममा अनपेक्षित रूपमा Hard soil आएको हुँदा अपेक्षित भौतिक प्रगति हासिल गर्न कठिनाई भएको छ। थप जग्गा अधिग्रहण कार्यको सभै गर्ने क्रममा स्थानीय वासिन्दाहरुबाट विरोध भएको छ। जमिन खन्ने कार्यलाई तिब्रता दिन विस्फोटक पदार्थ प्रयोग गरी Blasting प्रकृत्याबाट कार्य गर्न लागेको तर विस्फोटक पदार्थको खरिद प्रकृत्यामा धेरै समय खर्च भई प्रगतिमा असर परिरहेको छ।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

थप जग्गा अधिग्रहण कार्यको लागि सम्बन्धित पक्षबाट आवश्यक सहजीकरण गर्ने र समयमै विस्फोटक पदार्थ उपलब्ध गराउन आवश्यक कार्य अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ।

४.१० निजगढ अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, निजगढ, बारा

सुविधासम्पन्न तथा वैकल्पिक अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको रूपमा बारा जिल्लाको निजगढमा विमानस्थल निर्माण गर्ने कार्य शुरु भएको छ। यस आयोजना आ.व.२०७१/७२ मा शुरु भई आ.व.०७८/७९ मा सम्पन्न हुने अपेक्षा गरिएको थियो। आयोजनाको कूल अनुमानित बजेट रु. १२० अर्ब रहेको छ। आ.व. २०७४/७५ मा कूल रु. १०२ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालू आ.व. मा १४३ करोड विनियोजन गरिएको छ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

जग्गा अधिग्रहणको कार्य शुरु भएको छ। आ.व. २०७४/७५ मा भौतिक प्रगति ३९.४ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ७.३ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आ.व. २०७४/७५ सम्ममा १२४ जना जग्गाधनीको ५५.५ विगाह जग्गा नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणको नाममा आइसकेको र सो वापतका मुआब्जा रकम रु.३३ करोड वितरण गरिएको छ। विमानस्थल भित्र पर्ने वन क्षेत्रको जग्गा हस्तान्तरणका लागि भ्रष्ट सम्पन्न भएको छ। कोरियन कम्पनी LMW ले तयार पारेको वृहत सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन मन्त्रालयले प्राप्त गरेको छ। जग्गा अधिग्रहण र काठघाट क्षेत्रको निजी घर जग्गा ११० विगाहा अधिग्रहण कार्य भैरहेको छ। समष्टिगत भौतिक प्रगति ३९.४ र समष्टिगत वित्तीय प्रगति १७.६% रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

आयोजना निर्माण मोडालिटि तयार हुन नसक्नु प्रमुख समस्याको रुपमा रहेको छ।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

समयमै आयोजना निर्माण मोडालिटि तयार गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

४.११ पशुपति क्षेत्र विकास कोष

पशुपति क्षेत्र विकास कोषको गुरुयोजना अनुसार योजनाबद्ध विकास कार्यक्रमहरुको माध्यमद्वारा पशुपति क्षेत्रलाई धार्मिक, सांस्कृतिक एवम् पर्या-पर्यटनको नमूना क्षेत्रका रुपमा विकास गर्ने लक्ष्य रहेको छ। यस गुरुयोजना आ.व. २०५७/५८ मा सुरु भई आ.व. २०७४/७५ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको भएतापनि सबै कार्यहरु सम्पन्न हुन नसकेकोले आ.व. २०७५/७६ मा सम्पन्न हुने अपेक्षा गरिएको छ। आयोजनाको सुरु लागत अनुमान रु. २ अर्ब ३ करोड रहेको छ। आ.व. २०७४/७५ मा रु.४४ करोड ४१ लाख विनियोजन भएको थियो भने चालु आ.व.मा ३४.८७ करोड विनियोजन भएको छ।

फोटो नं.८ : मृगस्थलीमा निर्माण भएको धुनी घर

स्रोत: पशुपति क्षेत्र विकास कोष ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

गुरु योजना अनुसारका क्रमागत कार्यहरु भैरहेका छन् । आ.व. २०७४/७५ मा यस कोषको भौतिक प्रगति ६५ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ३० प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

भुवनेश्वरीदेखि दक्षिण ढोकासम्म बाटो निर्माण सम्पन्न भएको छ । भष्मेश्वर सत्तलको संरक्षण सम्बद्धन एवम् जिर्णोद्धार कार्य भैरहेको छ । गौशाला वनकालीदेखि चार शिवालयसम्म ढल बाटो निर्माण कार्य क्रमागत रुपमा भैरहेको छ । समष्टिगत हालसम्म भौतिक प्रगति ४०.२ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ३० प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनु, मासिक रुपमा पर्ने मेला, जात्रा, पर्व आदिका कारण काममा बाधा पर्नु, परम्परागत निर्माण सामग्रीको उपलब्धतामा कठिनाई हुनु मुख्य समस्याहरु रहेका छन् ।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

दक्ष प्राविधिक जनशक्ति आपूर्तिको पहल गर्ने र परम्परागत निर्माण सामग्रीको उपलब्धतामा सहज बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

४.१२ लुम्बिनी क्षेत्र विकास कोष

लुम्बिनी गुरुयोजना अनुसार भगवान गौतम बुद्धको पवित्र जन्मस्थललाई बौद्धमार्गी एवम् शान्तिप्रेमी जनसमुदायको अन्तर्राष्ट्रिय केन्द्रको रूपमा विकास निर्माण गर्ने लक्ष्य यस कोषले राखेको छ । वि.सं. २०४२ देखिनै यस गुरुयोजनाको काम शुरु भएको भए तापनि कहिलेसम्म सक्ने भन्ने विषयमा हालसम्म टुंगो लाग्न सकेको छैन । आयोजनाको शुरु लागत अनुमान रु. ५ अर्ब ५० करोड रहेकोमा संशोधित लागत अनुमान रु. ६ अर्ब १० करोड रहेको छ । यस आयोजनाका लागि आ.व. २०७४/७५ मा कूल रु.७१.९४ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालू आ.व. मा रु. ५७.७१ करोड विनियोजन भएको छ

फोटो: नं.९ : लुम्बिनी विकास कोषको हालसालै निर्माण भएको प्रशासकीय भवन

स्रोत: लुम्बिनी विकास कोष ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

लुम्बिनी गुरुयोजना अनुसारका कार्यहरु क्रमागत रूपमा भईरहेका छन् । आ.व. २०७४/७५ मा यस कोषको भौतिक प्रगति ८० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९९ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

करिब ५ हजार तीर्थयात्री अटाउने अस्थायी हलको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ । कुदान क्षेत्रमा पर्यटन सूचना केन्द्र, तिलौराकोट रामग्राम लगायतका क्षेत्रमा

शौचालय र विश्रामस्थल निर्माण कार्यका लागि बोलपत्रसम्बन्धी कार्य भैरहेको छ । प्रोफेसर केन्जो टाँगेबाट तयार भएको गुरुयोजनासम्बन्धी कार्यहरु भैरहेको छ । बृहतर लुम्बिनी अन्तर्गत देवदहमा सूचना केन्द्र तथा कार्यालय, कुदानमा प्रार्थनास्थल, ध्यान सेड निर्माण कार्य शुरु भएको छ । मायादेवी मन्दिर वरिपरी गार्डेन निर्माण कार्यसम्पन्न भएको छ । कोष क्षेत्रमा रहेका वनजंगल रेखदेख र बोधिवृक्षको संरक्षण कार्य भएको छ । समष्टिमा यस आयोजनातर्फ भौतिक र वित्तीय प्रगति दुवै ८० प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

दरवन्दी अनुसार पदपूर्ति हुन नसकेकोले जनशक्ति अभाव हुनु, अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरूप स्रोत प्राप्त नहुनु र स्थानीयस्तरको सहयोग जुटाउन कठिनाइ हुनु समस्याको रूपमा रहेका छन् ।

समस्या समाधानका लागि सुझाव :

दरवन्दी अनुसार पदपूर्ति गर्ने, अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरूप स्रोत प्राप्तमा सम्बन्धित निकायले सहजीकरण गर्ने र स्थानीयस्तरको सहयोग जुटाउनु पर्ने देखिन्छ ।

४.१३ पुष्पलाल (मध्य पहाडी) लोकमार्ग

नेपालको पूर्व पश्चिम हुँदै मध्यपहाडका वस्तीहरुमा यातायातको सहज पहुँच विस्तार गर्ने लक्ष्य सहित पूर्वमा पाँचथरको चियो भन्ज्याङ्गदेखि पश्चिममा बैतडीको भुलाघाटसम्म कूल लम्बाई १७७६ कि.मी. रहेको यस लोकमार्गले मध्यपहाडी क्षेत्रका जिल्लाहरुलाई यातायात संजालमा जोडी आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, पर्यटकीय र शैक्षिक विकासमा योगदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । यो आयोजना आ.व. २०६४/६५ देखि सुरु भएको र आ.व. २०७४/७५ मा सम्पन्न हुने अनुमान गरिएकोमा संशोधित कार्यतालिका अनुसार आ.व. २०७७/७८ सम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको छ । आयोजनाको कुल बजेट रु. ७९१८ करोड रहेको र आ.व. २०७४/७५ मा कूल रु.७९३.८८ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालु आ.व.मा ५५५.०२ करोड विनियोजन भएको छ ।

फोटो नं. १० : पुष्पलाल (मध्यपहाडी) राजमार्ग आयोजनाको दुधकोसी जयरामघाट पुल

श्रोत :- भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

वार्षिक लक्ष्य अनुसार ट्रयाक निर्माण कार्य ८० कि.मी., ग्राभेल सडक निर्माण ७० कि.मी र १५ वटा पुल निर्माण कार्य सम्पन्न भई लक्ष्यको शत प्रतिशत कार्य भएको छ। आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ९३ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९९.९ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आयोजनाको ९४ कि.मी.ट्रयाक निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। ग्राभेल सडक निर्माण कार्य १२५ कि.मी. सम्पन्न भएको छ। कालोपत्रे निर्माण कार्य ६३ कि.मी. सम्पन्न भएको छ। १४ वटा पुलको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। यसरी आयोजनाको हालसम्मको समष्टिगत भौतिक प्रगति ४५ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ३३.९ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

जलाशययुक्त जलविद्युत आयोजनाहरु जस्तै सुनकोशी, सप्तकोशी लगायत भविष्यमा निर्माण हुने अन्य आयोजनाहरुबाट पनि डुवानमा पर्न सक्ने सडक खण्डहरुको निर्माण कार्यमा अन्यौलता सिर्जना भएको छ। जग्गा रेखांकन तथा अधिग्रहणमा समस्या भैरहेको छ। प्राविधिक जनशक्ति अभावले कार्यान्वयनमा समस्या परेको छ।

समस्या समाधानको लागि सुझावहरु :

वन क्षेत्रमा काम गर्न सहज वातावरण बनाउने, निर्माण उपकरण तथा इन्धन

दुवानीको अनुमतिको लागि आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाउने, सहज रुपमा जग्गाको उपलब्धता र आवश्यक कर्मचारीको पदपूर्ति गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

४.१४ रेल्वे तथा मेट्रो विकास आयोजना

रेल्वे तथा मेट्रो विकास आयोजनाले पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्म कूल ९४६ कि.मि.लामो रेल सञ्जाल निर्माण एवम् संचालनको लक्ष्य लिएको छ । यस आयोजनाको कूल लागत रु. ७०९७ करोड रहेको छ । आयोजनाको सम्पूर्ण लागत नेपाल सरकारको स्रोतबाट व्यहोरिने छ । आयोजनाका मुख्य मुख्य कार्यहरुमा पूर्व पश्चिम रेलमार्गको म्च तयार गर्ने, बर्दिवास सिमरा रेल मार्ग तयार र रेलमार्गमा पर्ने जग्गा खरिद रहेका छन् । आ.व. २०६६/६७ देखि शुरु भएको यस आयोजनाका लागि आ.व. २०७४/७५ मा रु. ३८१ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालु आर्थिक वर्षमा रु. ४५०.०३ करोड विनियोजन भएको छ ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

बर्दिवास लालबन्दी २५ कि.मि. खण्डमा ट्रयाकको कार्य सम्पन्न भएको पुल ३२२ मी. निर्माण सम्पन्न भएको, बर्दिवास-काकडभिट्टा रेलमार्ग DPR सम्पन्न, बृटवल गड्डाचौकी रेलमार्गको DPR कार्य ५० प्रतिशत सम्पन्न भएको छ । आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ९२ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९९.२ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

निर्मित ट्रयाक लम्बाई २५ कि.मी., स्तरोन्नति भएको रेलमार्ग २२ कि.मी., रेलमार्गको लागि थप जग्गा अधिग्रहण ३०० हेक्टर रहेको छ । पुल निर्माण ४६३४ मी.मध्ये ३२२ मि.सम्पन्न भएको छ । कल्भर्ट जनावर मार्ग २४० वटा मध्ये ६८ वटा निर्माण कार्य सम्पन्न भएको र २२७ हेक्टर जग्गा अधिग्रहण गरिएको छ समष्टिगत भौतिक प्रगति १३.७ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति १४.९ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

रेलमार्गमा पर्ने ऐलानी जग्गाको मुआब्जा सम्बन्धमा नीतिगत अस्पष्टता तथा अन्य जग्गाको मुआब्जामा पनि जग्गा धनीहरुको अत्यधिक मुआब्जा मागले गर्दा निर्माण कार्यमा अवरोध हुनु, वन क्षेत्रको रुख कटानको लागि लामो भन्भटिलो प्रक्रिया हुनु र वार्षिक बजेट न्यून रहनु समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

समस्या समाधानका लागि सुभावहरू :

ऐलानी जग्गाको मुआब्जा सम्बन्धमा नीतिगत स्पष्टता गर्ने, वन क्षेत्रको रुख कटान सम्बन्धमा सरलीकृत व्यवस्था अपनाउने, लक्ष्य अनुसार कार्य सम्पादन गर्न आवश्यक बजेटको तुलनामा वार्षिक बजेट न्युन भएकोले सो बमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने र आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने सुभावको रूपमा रहेका छन् ।

४.१५ हुलाकी लोकमार्ग

नेपालको पूर्व पश्चिम हुँदै तराईका वस्तीहरूमा यातायातको सहज पहुँच विस्तार गर्ने लक्ष्य लिएको यस हुलाकी लोकमार्ग आयोजनाले पूर्वमा भापा केचनादेखि पश्चिममा कंचनपुर दोधारा चाँदनीसम्मको भू-भागलाई जोड्ने छ । यस आयोजनाको कूल लागत अनुमान करिब ४७२७ करोड रहेको छ । नेपाल सरकार तथा भारत सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान रकमबाट लागत व्यहोरिने छ । आ.व. २०६५/६६ मा शुरु भई आ.व. २०७४/७५ मा सम्पन्न हुने प्रारम्भिक अनुमान गरिएकोमा संशोधित कार्यतालिका अनुसार आ.व. २०७७/७८ सम्ममा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको छ । यस आयोजनाको अन्त्यमा कूल १६६३ कि.मि.कालोपत्रे सडक र १२५ वटा पूलहरूको निर्माण हुने अनुमान छ । आ.व. २०७४/७५ मा रु.४२४.१२ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालू आ.व. २०७५/७६ मा ५५०.०२ करोड विनियोजन भएको छ ।

फोटो नं. ११ सुनसरी जिल्लामा परेको हुलाकी राजमार्गी ग्राभेल कार्य

श्रोत : राष्ट्रिय योजना आयोग ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

२८ कि.मी. कालोपत्रे १९५ कि.मि. ग्राभेल र १० वटा पुलको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ९७ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९९.५ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

ग्राभेल सडक २२५ कि.मी.निर्माण भएको छ। कालोपत्रे सडक १०० कि.मी. निर्माण भएको र ६६ वटा पुलको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ। समष्टिगत भौतिक प्रगति २५ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ४१.९ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

आयोजनामा पर्ने जग्गाको लगत कट्टा कार्यमा सम्बन्धित निकायको यथोचित सहयोग नहुनु, लगत कट्टाको लागि प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनु, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज अन्तर्गत अमुवा पोष्टदेखि रिउ खोलासम्मको सेक्सन डिटेल सर्भे गर्न अनुमति प्राप्त नभएको हुँदा रेखाङ्कनमा अन्यौलता हुनु समस्याको रूपमा रहेका छन्।

समस्या समाधानको लागि सुभावहरू :

वन क्षेत्रमा काम गर्ने वातावण सहज हुनुपर्ने, अन्तर मन्त्रालय समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने, निर्णय प्रक्रिया छिटो छरितो हुनु पर्ने र रोकिएका निर्माण कार्यहरू कुटनीतिक रूपमा समाधान गर्नु पर्ने देखिन्छ।

४.१६ उत्तर दक्षिण (कोशी) लोकमार्ग

तेह्रथुम जिल्लाको वसन्तपुरदेखि उत्तरी सीमाना किमाथाङ्गासम्मको १६२ कि.मि. सडक निर्माण एवम् स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य यस आयोजनाले लिएको छ। उक्त १६२ कि.मी. सडकमध्ये ५० कि.मी. मा यातायात संचालन भएको छ। यस बाहेक ७७ कि.मी. सडक ग्राभेल भैसकेको छ। आ.व.२०६५/६६ मा शुरु भई २०७०/७१ मा सम्पन्न हुने प्रारम्भिक अनुमान भएपनि पुनः म्याद थप गरी आ.व. २०७७/७८ मा सम्पन्न हुने अपेक्षा गरिएको छ। यस आयोजनाको कूल लागत रु.५७९ करोड रहेको छ। आ.व. २०७४/७५ का लागि कूल रु.

४२.८४ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालू आर्थिक वर्षदेखि उत्तर दक्षिण लोकमार्गमा एकमुष्ट विनियोजन भएको छ ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

ट्रयाक निर्माण कार्य ३६ कि.मी. भएको छ । ग्राभेल सडक कार्य १५ कि.मी. भएको छ । आ.व. २०७४/७५ मा यसको भौतिक प्रगति ९२ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९९.९ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आ.व. २०७४/७५ सम्ममा १४४ कि.मी ट्रयाक खोलिएको छ । त्यस्तै गरी ६९ कि. मि. ग्राभेलिङ कार्य सम्पन्न भएको छ र विभिन्न खण्डमा संरचना निर्माण र पूल निर्माण कार्यहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । खांदवारीदेखि पाथिभरासम्मको ट्रयाक खोल्ने कार्य समेत भइरहेको छ । समष्टिगत रूपमा हालसम्म भौतिक प्रगति ३५ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ४०.४ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

चेपुवा किमान्थांका खण्डमा रेखाङ्कनको विवादले निर्माण कार्य अवरुद्ध हुनु, वनक्षेत्रमा काम गर्न अवरोध हुनु, दरबन्दी अनुसार जनशक्ति प्राप्त हुन नसक्नु र विस्फोटक पदार्थको अभाव हुनु समस्याको रूपमा रहेका छन् ।

समस्या समाधानको लागि सुभावहरू :

वन क्षेत्रमा काम गर्न सहज गर्नु, चीनको बाटो भै निर्माण उपकरण तथा इन्धन ढुवानीको अनुमतिको लागि आवश्यक प्रक्रिया अगाडी बढाउनु पर्ने र सहज रूपमा जग्गाको उपलब्धताका लागि आवश्यक व्यवस्था हुनुपर्ने देखिन्छ ।

४.१७ उत्तर दक्षिण (कालीगण्डकी कोरिडोर) लोकमार्ग

यस आयोजनाले नवलपरासी, पाल्पा, तनहुँ, स्याङ्जा, गुल्मी, बाग्लुङ्ग, पर्वत, म्याग्दी मुस्ताङ्ग जिल्लाहरू समेटेका छन् । कूल लम्बाई ४३५ कि.मी. रहेको यो आयोजना आ.व.२०६५/६६ मा शुरु भई आ.व. २०७६/०७७ सम्ममा सम्पन्न हुने लक्ष्य रहेकोमा संशोधित कार्यतालिका बमोजिम म्याद थप गरी आ.व. २०७८/०७९ सम्ममा सम्पन्न हुने अपेक्षा गरिएको छ । यस आयोजनामा कूल लागत रु. २७५१ करोड लाग्ने अनुमान छ । आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको लागि १७९ करोड बजेट विनियोजन गरिएको थियो भने

चालू आर्थिक वर्षदेखि उत्तर दक्षिण लोकमार्ग शिर्षकको रूपमा एकमुष्ट बजेट विनियोजन भएको छ ।

फोटो नं. १२ : मुस्ताङको जोमसोम खण्डमा निर्माण भइरहेको ग्याविन बाल

स्रोत: उत्तर दक्षिण (कालिगण्डकी) कोरिडोर आयोजना कार्यालय ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

यस आयोजनाको ३४ कि.मी.ट्रयाक खोलिएको छ । ३९ कि.मी. ग्राभेल सडक निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ । सडक चौडा गर्ने, पाईप कल्भर्ट, टेवा पर्खाल तथा सववे निर्माणको कार्य हुनुका साथै एउटा पुल निर्माण भएको छ । आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ८८ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९४.८ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आ.व. २०७४/७५ सम्ममा यस आयोजनाको ११८ कि.मी. सडक ग्राभेलिड र ४२९ कि.मी.ट्रयाक खोली सकेको छ भने एउटा पुलको निर्माण कार्य सम्पन्न भएको छ । विभिन्न खण्डमा संरचना निर्माण र ट्रयाक अपग्रेडिडको कार्यहरु सञ्चालन भइरहेका छन् । समष्टिगत भौतिक प्रगति १० प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ८.४ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

नवलपरासीको गैडाकोट महेश्वर खोला खण्डमा रुख कटान गर्ने स्वीकृति नपाउनु, राम्दी-दरपोक र मिर्मि-सेतिवेनी खण्डमा धार्मिक तथा पर्यटकीयस्थल नजिक रहेकोले विष्फोटक पदार्थ सहजरूपमा प्रयोग गर्न नपाउनु, माथिल्लो मुस्ताङ

क्षेत्रमा अत्यधिक उचाई हुनु, अक्सिजनको कमी तथा हावाको वेगका कारणले ६ महिना भन्दा बढी काम गर्न नसक्नु र कामदारको अभाव रहनु समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

समस्या समाधानको लागि सुभावहरू :

वन क्षेत्रमा काम गर्न सहज वातावरणको सृजना गर्नुपर्ने तथा सहज रूपमा जग्गाको उपलब्धताका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । विष्फोटक पदार्थको प्रयोगमा सहजीकरण गर्ने, निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धताकोलागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने र दरबन्दी अनुसार कर्मचारीको पदपूर्ति समयमै मिलाउनु पर्ने देखिन्छ ।

४.१८ उत्तर दक्षिण कर्णाली कोरीडोर लोकमार्ग

यस आयोजनामार्फत खुलालु-सिमिकोट (हुम्ला) खण्डमा करिब १९६ कि.मि. र हिल्सा-सिमिकोट खण्ड (हुम्ला) ८८ कि.मि. सडक निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेको छ । यस आयोजना आ.व. २०६५/६६ देखि शुरु भई २०७० मा सम्पन्न हुने अपेक्षा गरिएकोमा संशोधन गरी आ.व. २०७९/८० मा सम्पन्न हुने गरी म्याद थप गरिएको छ । आयोजनाको कुल लागत रु. ४१० करोड रहेको छ । यस आयोजनाका लागि आ.व. २०७४/७५ मा रु. १६.४९ करोड विनियोजन गरिएको थियो ।

फोटो नं. १३ : कर्णाली कोरिडोर अन्तर्गत नावोर खोलामा निर्माणाधीन ग्याबियन वाल

स्रोत: उत्तर दक्षिण कर्णाली कोरिडोर आयोजना कार्यालय ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको १०.५ कि.मी. ट्रायाक खोलिएको छ। आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति १०० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९९.२ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

हालसम्म ९३.७ कि.मी. ट्रायाक खोलिएको छ भने विभिन्न खण्डमा ट्रायाक स्तरोन्नती गर्ने कार्य भइरहेको छ। समष्टिगत भौतिक प्रगति १२ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ११.७ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्या :

निर्माण सामग्री तथा इन्धन ढुवानी र अनुगमनमा कठिनाइ हुनु, दरबन्दी अनुसार जनशक्ति प्राप्त हुन नसक्नु समस्याको रूपमा रहेका छन्।

समस्या समाधानको लागि सुभावहरू :

वन क्षेत्रमा काम गर्न सहज वातावरण निर्माण गर्ने, निर्माण उपकरण तथा इन्धन ढुवानीको अनुमतिको लागि आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाउने, सहज रूपमा जग्गाको उपलब्धताका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउनु पर्ने देखिन्छ।

४.१५ काठमाण्डौ तराई-मधेस द्रुतमार्ग

बारा जिल्लाको निजगढदेखि तराईका जिल्ला हुँदै राजधानी काठमाण्डौसम्म चार लेनमा निर्माण हुने छोटो दुरीको यो द्रुतमार्ग आयोजनाको कुल लम्वाई ७६.४ कि.मि. रहेको छ। हाल नेपाल सरकारको निर्णयबाट आयोजना सञ्चालन कार्यविधि २०७४ स्वीकृत भई नेपाली सेनाको व्यवस्थापनमा कार्यान्वयन भइरहेको छ। नेपाली सेनाबाट उक्त आयोजना आ.व. २०७४/७५ देखि शुरु भई २०७८/७९ मा सम्पन्न हुने अनुमान रहेको छ। यस आयोजनाको कुल लागत रु. १५५०० करोड रहने अनुमान गरिएको छ। आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनामा रु. ८०६.७५ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालु आ.व.मा रु. १५३९.७८ करोड रहेको छ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

सडक क्षेत्रमा पर्ने रुख कटान कार्य सम्पन्न भएको छ। आयोजना वेस क्याम्प तयार भएको र जग्गा अधिग्रहणको कार्य सम्पन्न भएको छ। आ.व. २०७४/७५ मा यस आयोजनाको भौतिक प्रगति ९५ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९५ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

हाल निजगढ, बुदुने, लेनडाँडा, सिस्नेरी र मख्खुवेशी क्याम्प क्षेत्रमा कटिङ्ग तथा फिलिङ्गको कार्य भइरहेको र क्याम्पहरुको निर्माण कार्य सम्पन्न हुने चरणमा रहेको छ। निजगढ ईलाकामा रुख कटानको कार्य सम्पन्न भएको, बुदुने, लेनडाँडा सिस्नेरी र मख्खुवेशी ईलाकामा रुख कटानको कार्य भइरहेको छ। ३७ कि.मी.को कटिङ्ग कार्य नेपाली सेवा प्रदायक मार्फत गर्ने गरी ठेक्का सुचना प्रकाशित भएको छ। आयोजनाको डी.पि.आर.निर्माणको लागि सुचना प्रकाशित भएको छ। आयोजनाको डिपिआर नभएकोले भौतिक प्रगति उल्लेख हुन नसकेको र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ५.८ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्याहरू :

खोकनामा सडकको निर्धारित रेखाङ्कन क्षेत्रमा पुरातात्विक महत्वको मठ मन्दिर परेका कारण सडकको रेखाङ्कन परिवर्तन गर्नपर्ने अवस्था रहेको छ। वेश क्याम्प तथा सडक निर्माण स्थलमा विद्युत आपूर्ति सहज हुन नसकेको, सडक क्षेत्रमा जग्गा अधिग्रहण तथा घर टहराको क्षतिपूर्तिसम्बन्धी समस्या समाधान हुन नसकेको। निर्माण सामग्रीहरुको सहज आपूर्ति हुन नसकेको, विष्फोटक पदार्थको सरल र सहज आपूर्ति र निर्माण सामग्रीको भन्सार छुट प्रकृया सरलीकरण हुन नसकेको जस्ता समस्याहरू रहेका छन्।

समस्या समाधानको लागि सुभावहरू :

धार्मिक महत्वको मन्दिर रहेको सिकाली मन्दिरको चौर बचाउको लागि सो ईलाकामा रेखांकनलाई सामान्य परिवर्तन गर्नु पर्ने, भविष्यमा सडक निर्माण गर्दा कुनै महत्वपूर्ण वस्तु र संरचना भेटिएमा परियोजनाबाट नै ती सम्पदाको संरक्षण गर्ने गरी सहमति दिईनु पर्ने देखिन्छ। पुरातात्विक महत्वको वस्तु वा संरचना भेटिएमा उक्त ईलाकाको रेखाङ्कन माथि पुनर्विचार गर्नु पर्ने, निर्माण सामग्रीको

सहज आपूर्तिको लागि स्थानीय निर्माण सामग्रीहरु निर्माण क्षेत्र नजिकको वनजंगल, खोलानाला, खानी, ऐलानी तथा सरकारी जग्गा आदिबाट बाह्रै महिना निर्वाध रुपमा आवश्यक मात्रामा उत्खनन् गरी आयोजनाले प्रयोग गर्न पाउनु पर्ने व्यवस्था हुनु पर्ने देखिन्छ ।

४.२० मेलम्ची खानेपानी आयोजना

मेलम्ची र मण्डन उपत्यका मुहान क्षेत्र रहेको यस आयोजनाले काठमाण्डौ उपत्यकाका करिब ३० लाख जनसंख्यालाई खानेपानी उपलब्ध गराउने लक्ष्य लिएको छ । सिन्धुपाल्चोकको मेलम्चीबाट २७.५ कि.मी. सुरुङ्गमार्फत पहिलो चरणमा दैनिक १७ करोड लिटर खानेपानी काठमाण्डौमा आपूर्ति गराउने लक्ष्य रहेको छ । पहिलो चरण आ.व. २०५५/५६ मा शुरु भई आ.व. २०७०/७१ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेकोमा पछिल्लो संशोधनबाट आ.व. २०७५/७६ सम्म सम्पन्न गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । लागत बढ्न गई आयोजनाको प्रथम चरणको कुल बजेट २७७६.७ करोड पुगेको छ । आ.व.२०७४/७५ मा यसका लागि कुल रु. ६५७ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालु आ.व. २०७५/७६ मा रु. ७०६.५९ करोड विनियोजन भएको छ ।

फोटो नं. १४ : पानी प्रशोधनका लागि बनाइएका सुन्दरीजल बेसिनहरु

स्रोत: मेलम्ची खानेपानी आयोजना कार्यालय ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

सुरुङ्ग निर्माणको कार्य २.४ कि.मी. भएको छ। पानी प्रशोधन निर्माणको कार्य २५ प्रतिशत भएको छ। पानी वितरणका पाईपहरु जडान कार्य भैरहेको छ। आ.व. २०७४र७५ को भौतिक प्रगति ८४.४ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ४३.२ प्रतिशत रहेको छ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

आ.व.२०७४/७५ सम्ममा २७.४३९ कि.मि.सुरुङ्ग निर्माण सम्पन्न भएको छ। काठमाण्डौ उपत्यका एवम् मेलम्ची खानेपानी आयोजना क्षेत्रमा सडक निर्माण तथा पाइप बिछ्याउने कार्य भईरहेको छ। सुन्दरीजलस्थित पानी प्रशोधन केन्द्रको पहिलो चरणको निर्माण सम्पन्न भएको छ। समष्टिगत भौतिक प्रगति ८३.७९ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ८७.४ रहेको छ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्याहरु :

निर्माण व्यवसायीले श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन गर्न नसकेको, मेलम्चीको पानी पथान्तरण नभएको अवस्थाले अन्तिम परिक्षण हुन नसकेको मुख्य समस्याको रुपमा रहेका छन्।

समस्या समाधानको लागि सुभावहरु :

निर्माण व्यवसायीले श्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन समयमै गर्नु पर्ने, र पानी पथान्तरण समयमै अन्तिम परिक्षण गर्न आवश्यक व्यवस्था हुनुपर्ने देखिन्छ।

४.२१ राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रम

चुरे क्षेत्रको प्राकृतिक श्रोत संरक्षण दिगो व्यवस्थापन गरी गरिवी न्यूनीकरण एवं समृद्ध नेपालको राष्ट्रिय लक्ष्यमा टेवा पुऱ्याउने लक्ष्य सहित नेपाल सरकारको पूर्ण लगानीमा संचालन हुने यो आयोजना आ.व. २०६६/६७ बाट शुरु भइ सालबसाली कार्यक्रमको रुपमा रहँदै आएको भएता पनि आ.व. २०७०र७१ मा राष्ट्रिय गौरवको आयोजनाको रुपमा कार्यक्रम संचालन हुँदै आएको छ। आ.व. २०७०/७१ देखिनै चुरेसँग सम्बन्धित निर्देशिका तथा कार्यविधि पुनरावलोकन गर्ने, उपल्लो तटीय बासिन्दावीच समूह सञ्जालीकरण गर्ने, नयाँ स्थायी नर्सरी निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने, विभिन्न प्रजातिका विरुवा उत्पादन गर्ने, चुरेको डढेलो नियन्त्रण तथा वन अतिक्रमण तथा चोरी निकासी नियन्त्रण गर्ने, चुरेमा आश्रित गरिव तथा विपन्न

वर्गका लागि रोजगाछरमुखी वृक्षारोपण गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरु संचालन भएका छन् । चुरे तराई मधेशको संरक्षणको लागि २० वर्षे गुरु योजना नेपाल सरकारबाट मिति २०७४ जेठमा स्वीकृत भई सोही अनुसार कार्यान्वयन भइरहेको छ । आ.व. २०७४/७५ मा रु. १९१ करोड विनियोजन गरिएको थियो भने चालू आ. व. मा रु १६९.९७ करोड रहेको छ ।

फोटो नं. १५ : राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रममा माननीय सांसदहरुको अवलोकन

आत : राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास समिति ।

आ.व. २०७४/७५ को वार्षिक भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

नदी किना र तटवन्ध वाढी नियन्त्रणका कार्यहरु र जोखिमको न्यूनीकरण तथा नदी किनार उकास क्षेत्रमा हरियाली प्रवर्द्धन कार्य शुरु भएको छ । यस कार्यक्रमको आ.व. २०७४र७५ को भौतिक प्रगति ९०.८ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ८४.३ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजनाको समष्टिगत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति:

४७६१ हेक्टरमा वृक्षारोपण गरी वन पुनर्स्थापना तथा संरक्षणको कार्य भएको छ । ४१० वटा गल्ली पहिरो तथा खहरे रोकथाम कार्य सम्पन्न भएको छ । १४ वटा चुरे क्षेत्रका वनस्पतिहरुको परम्परागत औषधी प्रयोगको अभिलेखिकरण भएको छ । आ.व. २०७४र७५ सम्ममा यस आयोजनाको समष्टिगत भौतिक प्रगति ९२.२ प्रतिशत र समष्टिगत वित्तीय प्रगति ८८.२ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्याहरू :

चुरे तराई मधेस संरक्षण तथा व्यवस्थापन गुरुयोजनाले निर्दिष्ट गरेका योजना कार्यक्रम संचालन गर्न पर्याप्त साधन (जनशक्ति, बजेट र कानुनी संरचना) हुन नसक्नु, चुरेको प्रभावकारी संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यान्वयनका लागि चुरे संरक्षण तथा व्यवस्थापन ऐनु नहुनु र भू-उपयोग नीति कडाइका साथ लागू नहुनु जस्ता समस्याहरू रहेका छन् ।

समस्या समाधानको लागि सुभावहरू :

गुरुयोजनाले निर्दिष्ट गरेका योजना कार्यक्रम संचालन गर्न पर्याप्त जनशक्ति, बजेट र कानुनी संरचना तयार गर्नु पर्ने, लक्ष्य अनुरूपका स्थायी प्रकृतिको संरचना खडा गर्नु पर्ने, चुरे संरक्षण तथा व्यवस्थापन ऐन बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

५. निष्कर्ष :

समग्रमा राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको प्रगति मिश्रित देखिएको छ । बुढी गण्डकी जलविद्युत आयोजना, उत्तर दक्षिण (कालीगण्डकी कोरिडोर) लोकमार्ग, उत्तर दक्षिण (कर्णाली) लोकमार्ग र काठमाण्डौं तराई मधेश द्रुतमार्ग लगायतका आयोजनाको प्रगति सन्तोष जनक रहेको छैन । यी आयोजनाहरूलाई साधनको सुनिश्चितता गर्ने नीतिगत प्रतिबद्धता अनुरूप आवश्यक बजेट विनियोजन भइरहेको भए तापनि अपेक्षित रूपमा उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन । राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको रूपमा सरकारले विशेष चासो राखेको भएतापनि कार्यान्वयन क्षमताको अभाव, स्थानीयस्तरका दवावमूलक माग, जग्गा प्राप्तिमा कठिनाई, निर्माण व्यवसायीको कमजोर व्यवस्थापन, अन्तर निकाय समन्वयको अभाव र समयमै कार्यान्वयन गर्ने पद्धति स्पष्ट नहुँदा आयोजनाले अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सकेको देखिदैन । कतिपय आयोजनाको विस्तृत संभाव्यता अध्ययन, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन, कार्यान्वयन ढाँचा सहितको समयबद्ध कार्ययोजना नै नभएको र पश्चिम सेती जलविद्युत आयोजनाको समय र कूल लागत अनुमान हुन बाँकी नै रहेको छ ।

आयोजनाको व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउनका लागि सम्बन्धित मन्त्रालय र आयोजना प्रमुखबीच गरिने कार्य सम्पादन करार अनुसार अनुगमन गरी जवाफदेही सुनिश्चितता बनाउनु पर्ने देखिन्छ । संभावित जोखिमको समयमै पहिचान र उचित व्यवस्थापन गरी आयोजनाहरूले निर्धारण गरेका उद्देश्य हासिल गर्न गराउन समस्याहरूलाई यथासमयमा समाधान गरी आयोजनाको कार्यान्वयनलाई अग्रगति दिन सम्बद्ध कार्यान्वयन निकायहरूको ध्यान जानु जरुरी छ ।

अनुसूची - १

राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरुको छनौटका आधार, प्रक्रिया, सहूलियत तथा आगामी कदमका सम्बन्धमा आयोगका तत्कालीन माननीय सदस्य डा.स्वर्णिम वाग्लेको संयोजकत्वमा गठित कार्यदलको प्रतिवेदन । राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाछनौटका आधार, प्रकृया, सहूलियत तथा आगामी कदमका विषयमा सुभावहरु

वैशाख २०७४

नेपालमा राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरुको विकासक्रम तथा हालसम्मको कार्यप्रगति उपर विस्तृत अध्ययन एवम् विश्लेषणका आधारमा यस्ता आयोजनाहरुको व्याख्या एवम् पहिचान, छनौटका आधार तथा यथोचित सहूलियत एवम् विशेषाधिकारहरु सूचिकृत गर्नका निम्ति विशेष ऐनको मस्यौदा निर्माण गरिनपर्ने सुभाव पेश गरिएको छ । यस्तो ऐन राष्ट्रिय गौरवका आयोजना सम्बन्धी छुट्टै विशिष्ट कानून हुनसक्छ, अथवा राज्यका समस्त विकास आयोजनाहरुको सञ्चालन सम्बन्धमा बनाइएको बृहत्तर कानूनको एक अंशका रूपमा पनि राख्न सकिनेछ । साथै, राष्ट्रिय योजना आयोगबाट पनि विकास आयोजनाहरुको अप्रेजल तथा मूल्यांकनसम्बन्धी प्राविधिक हाते पुस्तिका तयार गर्नपर्ने देखिन्छ । यसै सन्दर्भमा, निम्न सुभावहरु प्रस्ताव गरिएको छ ।

१. परिभाषा

नेपाली भूभागमा, निश्चित समयवधिभित्र सक्ने लक्ष्यका त्यस्ता आयोजनाहरु राष्ट्रिय गौरवका हुन् जसले आम नेपाली जनताको गुणस्तरीय जीवन तथा साभा पहिचानमा सकारात्मक अभिवृद्धि ल्याउन आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वा वातावरणीय दृष्टिले प्रभावकारी हुने विश्वास नेपाल सरकारले लिएको हुनेछ ।

२. पूर्व छनौटका आधारहरु

राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरुको विस्तृत मूल्यांकन तथा छनौट मापदण्डहरुको सूचि निम्न आधारहरुमा प्रस्तुत हुन आवश्यक देखिन्छ:

क. रणनीतिक आधार: परिवर्तनको आधार कस्तो छ ? यो किन आवश्यक छ ?

ख. विकासको आधार: आयोजनाले आम समुदायमा ल्याउन सक्ने आर्थिक,

सामाजिक, सांस्कृतिक र/वा वातावरणीय मूल्य के हो ? र कसरी ? यसको मूल्य कस्तो चुकाउनु पर्ला ? अरु के विकल्पहरु विद्यमान छन् ? राष्ट्रिय समावेशीका र एकीकरणमा विषयमा पनि यसका केही विशेष फाइदाहरु छन् कि ?

ग. वित्तीय आधार: खर्चले धान्न सकिने छ ?

घ. प्राविधिक आधार: के सबै प्राविधिकहरु जानिएको छ ? जाँचिएको छ ? र उपलब्धता कस्तो छ ?

ड. व्यवस्थापकीय आधार: के आयोजना कार्यविभाजन, अनुगमन र मूल्यांकनका निम्ति योग्य छ ?

३. कार्यप्रणाली

क. नौ महिनाभित्रमा राष्ट्रिय योजना आयोगबाट अप्रेजल र मूल्यांकन विधिसहितको एउटा विस्तृत हाते पुस्तिका (हरियो पुस्तक) प्रकाशित हुनुपर्ने ।

ख. सम्बन्धित सरकारी विभाग तथा निकायहरुलाई प्राविधिक विषयमा तालिम दिइनुपर्ने, यदि यस्तो सामर्थ्य स्वदेशमा छैन भने यस कामका निम्ति अन्तर्राष्ट्रिय विज्ञलाई नियुक्त गर्न सकिने । यस विषयलाई स्थापित गर्नका निम्ति प्रयोग हुने उदाहरणहरुमा आर्थिकतथा गैर-आर्थिक मापदण्डहरु निम्नानुसार हुनेछन् ।

अ. आर्थिक तथा सामाजिक प्रतिफल दर, जसमा:

१. लाभ-लागत विश्लेषण, गैर-व्यापारिक प्रभावहरुको मूल्यांकन सहित ।
२. आन्तरिक प्रतिफलदर (छुट दर, खूद वर्तमान मूल्य) ।
३. जोखिमको मूल्य, अनिश्चितताको विश्लेषण र आशावादी पूर्वाग्रह (optimism bias)
४. वितरणात्मक प्रभाव (Distributional Impact) ।

आ. क्षेत्रीय तथा विश्व पर्यावरणीय सुनिश्चितताका निम्ति प्रमुख योगदान, मौसम परिवर्तन न्यूनीकरण सहित ।

१. वार्षिक बजेटको आकार र राष्ट्रिय तथा क्षेत्रगत उत्पादनमा त्यसको योगदान ।

२. वृहद् स्तरमा रोजगारको सृजना गर्नसक्ने एवम् गरिवी र असमानताको न्यूनीकरण गर्नसक्ने सम्भाव्यता ।
३. अन्तर प्रादेशिक स्तरमा नेपाली-नेपाली बीच सम्बन्ध र एकीकरण गर्नसक्ने सम्भाव्यता, र वैश्विकस्तरमै नेपाल र नेपालीको पहिचान र छवि अभिवृद्धि गर्ने प्रकृतिको ।
४. मूल्यांकनको कार्यलाई सकेसम्म वस्तुपरक तुल्याउन, समग्र सूचकांकहरूको यस्तो म्याट्रिक्स तयार पारिनेछ जसले आर्थिक तथा गैर आर्थिक दुवै सूचकांकलाई उपयुक्त भार प्रदान गर्नेछ ।

४. छनौटको प्रशासनिक विधि

- क. विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन मार्फत जब कुनै मन्त्रालयले द्रुत मूल्यांकन गर्दै व्यावसानयक प्रकरण (अबकभ) तयार गर्नेछ । त्यसलाई स्वतन्त्र समीक्षार पुनरावलोकन एवम् थप मूल्यांकनका निम्ति राष्ट्रिय योजना आयोगमा प्रेषित गरिनेछ
- ख. निजी क्षेत्र अथवा गैर सरकारी संस्थाहरूले पहिचान गरेका सम्भाव्य राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरू पनि राष्ट्रिय योजना आयोगमा पठाउन सकिनेछ ।
- ग. राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूलाई निम्न पक्षहरूमा उपयुक्तताको सुनिश्चितता गर्न राष्ट्रिय योजना आयोगले यसका कुनै एक वा बढी सदस्यहरूको नेतृत्वमा दुई चरणको परिशोधन (filter) प्रक्रिया स्थापना गर्नेछ:
  - अ. दीर्घकालीन राष्ट्रिय एवम् विषयगत योजना/दृष्टिकोणसंगको तादात्म्यता ।
    १. राष्ट्रिय प्राथमिकता अनुरूपको आयोजना छैन भन्नेनिश्चित भएमा एक महिनाभित्रै उक्त आयोजना प्रस्ताव अस्वीकृत गरिनेछ ।
  - आ. राज्यको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वा वातावरणीय क्षेत्रमा परिवर्तनकारी
    १. आयोजनाको वृहद्तर लक्ष्य दीर्घकालीन राष्ट्रिय वा

विषयक्षेत्रगत लक्ष्यलाई समर्थन गर्ने प्रकृतिको छ भने द्रुत मूल्यांकनका आधारमा आयोजनालाई “विचाराधिन राष्ट्रिय गौरवको आयोजना” का रूपमा घोषणा गरिनेछ र १ वर्ष भित्रमै त्यसको अन्तिम टुंगो दिइसकिनेछ ।

२. आयोजनालाई औपचारिक रूपमा अस्वीकृति वा अनुमोदन दिनुभन्दा पहिलेका बाह्य महिनाभित्रमै उक्त आयोजनाको विस्तृत मूल्यांकन कार्य गरिसकेको हुनुपर्ने छ ।
  ३. सरकारी आयोजना वा सार्वजनिक-निजी क्षेत्रका आयोजनाका हकमा आयोजना अवधिभरमा लगानीको सुनिश्चितता सहितको लिखित सहमति अर्थ मन्त्रालयबाट प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।
- घ. माथि उल्लेखित प्रकृयाहरु सरकारी कर्मचारी वा स्वतन्त्र रूपमा नियुक्त विज्ञको सहयोगमा राष्ट्रिय योजना आयोगका सदस्यहरुले सुपरीवेक्षण गर्नेछन् । यसको प्रतिवेदन राष्ट्रिय योजना आयोगको औपचारिक बैठकमा छलफल र निर्णयार्थ प्रेषित गरिनेछ । आयोगको उक्त बैठकको नेतृत्व सम्माननीय प्रधानमन्त्री वा आयोगका उपाध्यक्ष जोसुकैबाट हुन सक्नेछ । तर, मुख्य सचिव र अर्थ मन्त्रालयका सचिव (पदेन सदस्य) हरुको उपस्थिति अनिवार्य रहनुपर्नेछ । विचाराधिन रूपमा रहेको आयोजना कुनै मन्त्रालयसंग प्रत्यक्ष सरोकार राख्दछ भने उक्त मन्त्रालयका सचिवलाई पनि उक्त बैठकमा आमन्त्रण गर्न सकिनेछ । यसैगरी आयोगका माननीय उपाध्यक्षले आवश्यक ठानेका कुनै विज्ञ पनि बैठकमा आमन्त्रित हुन सक्नेछन् ।
- ङ. राष्ट्रिय योजना आयोगबाट अनुमोदन प्राप्त गरे पश्चात् आयोजनाले प्रारम्भिक कार्यविभाजन प्रकृया शुरु गर्नसक्नेछ । सरकारको वार्षिक बजेट वक्तव्य मार्फत लगानीको सुनिश्चितता एवम् कार्यविभाजनको समयतालिका सहित आयोजनाको औपचारिक घोषणा हुनेछ ।

५. विशेष प्रावधानहरु

बजेट वक्तव्यमार्फत एकपटक घोषणा गरिएका र प्रकाशित भएका आयोजनाहरुले निम्न लाभ/विशेषाधिकार प्राप्त गर्न सक्नेछन् :

क. लगानीको सुनिश्चितता, विदेशी विनिमय र महसुल प्रोत्साहन

अ. राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको निम्ति बहुवर्षीय विनियोजनको ढाँचा

निर्माण गरिनेछ, जसमा आवश्यकतानुसार आयोजनाको खर्चगर्नसक्ने सामर्थ्य (Absorption Capacity) हेरी समकक्षी/पूरक कोष (Counterpart Fund) को व्यवस्था हुनेछ ।

- आ. विदेशी मुद्रा भुक्तानीको एकमुष्ट अनुमति प्रदान गरिनेछ ।
- इ. आयोजनागत आधारमा वित्तीय प्रोत्साहनको व्यवस्था हुनेछ, (जस्तै, तिरेको करको फिर्ता हुने व्यवस्था)

ख. आयोजना तयारीका निम्ति जग्गा प्रान्त सम्बन्धी व्यवस्थाको सरलीकरण

- अ. प्रचलित बजार मूल्य अनुसार क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गरी निजी जग्गा प्राप्त गर्नलाई सहजीकरण गरिनेछ ।

आ. विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनमा वन क्षेत्रको उपभोगसम्बन्धीविषय उल्लेख भएमा सोको जाँचपडताल र उक्त वन क्षेत्र उपभोगको अनुमति प्रदानको विषय सम्बन्धित प्रादेशिक वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरिनेछ ।

इ. वन क्षेत्रको उपभोगका अवस्थामा अर्को स्थानमा वृक्षरोपणको विद्यमान व्यवस्थाभन्दा लचिलो क्षतिपूर्तिविधिनिर्माण गरिनेछ ।

ई. राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन ३९ कार्यदिन भित्र टुंगिने र सोही बमोजिमको अनुसरण हुनेगरी व्यवस्था मिलाइनेछ ।

ग. ठेक्का व्यवस्थापन:

अ. राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृतिको कामलाई सहज तुल्याउन प्रकृया सरलीकरण गर्ने ।

आ. विद्यमान कानूनहरूको संशोधनद्वारा ठेक्का प्रस्ताव हाल्न हाल लाग्ने समय (स्वदेशी आवेदकलाई ३५ दिन र अन्तर्राष्ट्रियलाई ३ महिना) लाई सारभूत रूपमै घटाउने ।

इ. ठेकेदारहरूको क्षमता अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यक्रम प्रस्ताव गर्ने ठेकेदार संस्था/संघहरूलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।

ई. बोलकबोल बमोजिमका प्रतिवद्धताहरु पूरा नगर्ने वा त्याग्ने एवम् आयोजनाको समयसीमा बमोजिम काम गर्न नसक्ने ठेकेदारहरुलाई जरिवाना गर्न र भविष्यमा कालोसूचिमा राख्नसक्ने गरी आयोजना प्रमुखलाई नै अधिकारसम्पन्न तुल्याउने ।

घ. प्राकृतिक स्रोतजन्य निर्माण सामग्रीको उपलब्धता

अ. आयोजना प्रमुखको सिफारिश एवम् नियमानुसारको शुल्क/दस्तुर तिर्नेगरी ठेकेदारहरुलाई आयोजनास्थलबाट पायक पर्ने नजीकैको कुनै खानी वा स्रोतबाट आवश्यकतानुसारको नदीजन्य निर्माण सामग्री जस्तै चट्टान, ढुंगा, गिट्टी र बालुवा उत्खननगर्न अनुमति दिइनेछ । तर,विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनमै उपयुक्त वा वैकल्पिक खानी स्रोतको पहिचान गरिएको हुनुपर्नेछ ।

आ. स्थानीय सुरक्षा निकाय र अनुगमन समितिको सिफारिशका आधारमा आवश्यकता अनुसार विष्फोटक पदार्थको नियमित आपूर्तिभएको हुनेछ ।

ङ. कर्मचारी व्यवस्थापन तथा कार्यसम्पादन अनुगमन

अ. आयोजना प्रमुख हुनका निम्ति नेपाल सरकारको राजपत्रांकित प्रथम वा सो सरहको अधिकृत हुनुपर्नेछ ।

आ. आयोजना प्रमुखलाई आफ्नो कार्यभार ग्रहण गर्नु अगावै विशेष प्रकृतिको तालीम अनिवार्य हुनेछ । साथै, कुनै सघन लापरवाही अथवा भ्रष्टाचारको अवस्था बाहेकमा आयोजना अवधिभर आयोजना प्रमुखलाई उक्त पदबाट हटाइने छैन ।

इ. आयोजना प्रमुख र सम्बन्धित मन्त्रालयबीच कार्यसम्पादन करार अनिवार्य हुनेछ । साथै पारदर्शी एवम् वस्तुपरक रूपमा तयार गरिएको कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीमा आयोजना प्रमुख हकदार रहनेछन् ।

ई. पूर्णकालीन सरकारी अधिकारीहरुबाट मात्र पूरा गर्न नसकिने कार्यका निम्ति कुनै कर्मचारी वा विज्ञलाई कुनै पनि समयमा नियुक्ति दिनसक्ने अधिकार आयोजना प्रमुखमा रहनेछ ।

६. सहजीकरण तथा अनुगमन

- क. योजना आयोगका सम्बन्धित क्षेत्र हेर्ने सदस्यको नेतृत्वमा सम्माननीय प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय एवम् अर्थ मन्त्रालयका सचिवसहितको अनुगमन समिति राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको प्रगति अनुगमन गर्न जिम्मेवार रहनेछ ।
- ख. प्रादेशिक तहमा एउटा आयोजना सहजीकरण समिति गठन गरिनेछ जसको नेतृत्व निर्वाचित प्रादेशिक प्रमुखको मनोनयनमा एकजना वरिष्ठ अधिकारीले गर्नेछन् भने नेपाली सेना (विस्फोटक पदार्थका निम्ति), वन कार्यालय र महालेखा नियन्त्रक कार्यालयका अधिकारीहरू सदस्यका रूपमा रहनेछन् । यस समितिको बैठक महिनाको कम्तीमा एकपटक बस्नेछ र कुनै बाधा अड्चन उत्पन्न भएका अवस्थामा सहयोगका लागि एवम् प्रतिवेदन प्रस्तुतार्थ केन्द्रीय समकक्षीसंग सरोकारमा रहनेछ ।

७. विद्यमान राष्ट्रिय गौरवका आयोजना

- क. यीनियमहरू नयाँ प्रस्तावहरूका निम्ति मात्र लागू हुनेछन् ।
- ख. कार्यान्वयनमा देखापरेको कुनै अनुचित ढिलाई, ठोस लापरवाही वा स्थानीय सरोकारवालाहरूको विशेष अवरोध देखापरेका विद्यमान राष्ट्रिय गौरवका (अनुसूची १ बमोजिम) आयोजनाहरूलाई राष्ट्रिय समन्वय समितिले सूचिबाट हटाउन सक्नेछ ।

८. समर्थन

- क. यस लिखतमा उल्लेख गरिएका सुझावहरूलाई औपचारिकता प्रदान गर्नु अघि राष्ट्रिय योजना आयोगको समर्थन आवश्यक पर्नेछ ।
- ख. मन्त्रिपरिषद्को निणयार्थ प्रस्ताव तयार पारिनेछ ।

९. समितिको संरचना

- १ संयोजक, सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग
२. सदस्य सचिव, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय
३. सदस्य ,सह-सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग
४. सदस्य, सह-सचिव, अर्थ मन्त्रालय
५. सदस्य, सह-सचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

६. सदस्य,सह-सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग
७. सदस्य, सह-सचिव, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय
८. सदस्य, सह-सचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग
९. सदस्य सह-सचिव, वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय
१०. सदस्य वन अधिकृत, वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय
११. सदस्य, कार्यक्रम निर्देशक, राष्ट्रिय योजना आयोग

नेपाल सरकार

राष्ट्रिय योजना आयोग

सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल ।

फोन : ०१-४२१११३२/४२१११३३

फ्याक्स : ०१- ४२११७००

इमेल : npc@npc.gov.np

वेवसाइट : www.npc.gov.np